

Medlem i Industrihistoriskt forum

INDUSTRIHISTORIA I VÄST

Nr 3-4

2009

Årg 6

Inreg. Fabriksmärke

I detta nummer
bland annat:

Göteborgs Kexfabrik
Flötemarksprojektet
Håfreströms bruk
Stiftelsen Byggnadsvårdsmagasinet

mm

hemsida: www.industrihistoriaivast.net

Medlem i industrihistoriskt forum

INDUSTRIHISTORIA I VÄST

Hemsida: www.industrihistoriaivast.net

Postadress: Landsarkivet, Box 19035,

400 12 Göteborg

Telefon: 031-206563

Telefax: 031-7786825

E-post: per@clemensson.net

Postgiro: 1262570-3

Styrelsen

Ordförade:

Börje Johansson tel 0703-45 29 80

Sekreterare:

Björn Olsson tel 031-786 45 42

Kassör:

Ewert Arwidsson tel 031-15 84 15

Övriga:

Per Clemensson tel 0705-20 65 64

Henrik Olsson tel 0708-16 89 28

Christine Fredriksen tel 0706-23 34 49

Ann Lindholm tel 031-773 19 74

Lars Bergström tel 0708-44 13 27

VÄLKOMMEN

till Föreningen

INDUSTRIHISTORIA I VÄST:s

tidskrift nr 3-4 2009

Program:

- Föredrag av Gudrun Nyberg, fd överläkare, om "Dr Carlander i praktiken" lokal gamla Hovrätten, Olof Wijksgatan 6 torsdagen den 5 november kl.18.30

- Utfärd till Värö bruk - Sulfatfabrik och sågverk. Fredagen den 27 november 2009.

Avgång 08.30 från Exercishuset och hemkomst 16.30. Avgift kr.200:-.

Anmälan till Per Clemensson tel 031-20 65 63 eller Björn Olsson tel 031-42 55 16.

- Föredrag av Björn Stahre: "Britanniafabriken - en unik industrihistoria i Lerum". Lokal ej fastställt, årsmöte 2010-03-23 kl 14.00.

- Utfärd längs Göta Älv 2010-05-21.

Håll ögonen på vår hemsida för mer information.

Vår hemsida

Vår förening planerar en ny version av sin gamla hemsida med samma namn **www.industrihistoriaivast.net**. Den nya adressen **www.kulturvast.se/ihv** är för närvarande tillfällig och den kommer att under nyåret att bekräftas. Den nya hemsidan är producerad i samarbete med Västra Götalands Regionen.

Som samarbetspartner i väst har vi en hemsida som heter Industrihistoria.se vilken utgör en portal för Västra Götalandsregionen (Västergötland, Bohuslän och Dalsland). Webbplatsen ingår som en del i ett regionalt uppdrag som syftar till att samordna och utveckla det industri historiska arbetet i regionen. Ansvariga är Innovatum, Forsvik och Textilmuseet i Borås. Samarbete sker även med Västsvenska Turistrådet

Den nya adressen är för närvarande tillfällig och den kommer att att under nyåret bekräftas.

Stiftelsen Byggnadsvårdsmagasinet: en kort introduktion

Stiftelsen Byggnadsvårdsmagasinet är ett ideellt organ med syfte att bevara kulturarvet i Västsverige. Vi strävar efter att öka förståelsen för kulturhistoriskt viktiga miljöer och vill också skapa debatt om, och bilda opinion kring frågor om byggnadsvård, äldre bebyggelse och spännande stadsmiljöer.

Stiftelsebildare var 1995 bland annat Göteborgs Universitet och Chalmers Tekniska Högskola. Stiftelsen består idag av 8 personer som på olika sätt representerar kulturmiljövårdssektorn i Göteborg.

Våra engagemang

Under de gångna åren har vi bland annat belyst följande frågor:

- * Rädda Marstrand - debatt om Marstrand som kulturhistoriskt riksintresse
Med början lördagen 12 november 2005 har vi vid fyra tillfällen arrangerat debatten Rädda Marstrand. Kärnfrågan gäller rivning eller restaurering av de, för många generationer marstrandsbor välkända byggnadskomplexet "Turisten". Men det finns också ett förslag till en hotell-, konferens- och spaanläggning på Marstrandsöns nordöstra sida, väster om Societetshuset och Kungsplanen. Detta så kallade Bergshotell beräknas ha ca 100 rum på totalt omkring 4000 kvadratmeter. - Vi anser att uppförande av Bergshotellet och rivning av det gamla Turisthotellet är två mycket stora ingrepp i kulturmiljön och riksintresseområdet!
- * Nationell konferens "Våra riksintressen – bra eller bara till besvär?" om kulturhistoriska riksintressen 12 april 2007." Bakgrunden var de senaste årens byggboom och växande bostadsbrist som medfört en attityd-förändring i samhället - kulturmiljöer ses som hinder i potentiella exploateringar i en region eller på en ort. Vår målsättning med konferensen var att skapa en bredare diskussion och vidgad debatt om våra kulturhistoriska riksintressen. Vi hoppades också att dagen skulle fungera som en injektion i samhällsdebatten - där vi anser att kulturarvet bör få högre prioritet på agendan.
- * Stoppa rivningen av funkisbebyggelsen vid Friggagatan i Göteborg
Stiftelsen under de senaste åren engagerat sig i frågan kring bevarandet av funkisbebyggelsen vid Friggagatan i Göteborg. Byggnaderna ingår i Göteborg stads bevarandeprogram.

- * Vi arbetade för att bevara landshövdingehuset på Karl Johansgatan i Majorna
Under de senaste åren har Byggnadsvårdsmagasinet verkat för att det gamla landshövdingehuset på Karl Johansgatan skall bevaras. Arbetet har genomförts tillsammans med Länsstyrelsen och Stadsbyggnadskontoret. Idag restaureras byggnaden av byggbolaget JM.
- * Inventering och kartläggning av Göteborgs innerstad
Stiftelsen har genomfört en stor inventering av byggnadsbeståndet inom Vallgraven samt Östra och Västra Nordstaden i centrala Göteborg. Inventeringen visar de förändringar som city genomgått kvarter för kvarter - från byggnadsskede till rivningar och ombyggnader.
- * Utställning, stadsvandringar och alternativt stadsplaneförslag för f d Sahlgrenska Sjukhuset. Inför förändringarna kring f d Sahlgrenska Sjukhuset - nuvarande Pedagoger, Göteborgs Universitet - anordnades en utställning och stadsvandringar i området. Stiftelsen lät även ta fram ett alternativt stadsplaneförslag för området.
- * Byggnadsvårdsmässa och butik
Under 1996 genomfördes en byggnadsvårdsmässa i Göteborg. Byggnadsvårdsmässan resulterade i att vi drev en byggnadsvårdsbutik i centrala Göteborg under några år.
- * Dokumentering av en fasadrestaurering
Stiftelsen har även stöttat skapandet av informationsfilm om restaureringen av fasaden till en fastighet vid Vasagatan i Göteborg. Fastigheten var unik, då den under 120 år aldrig någon gång varit bemålad. Filmen visar bl.a. de olika arbetsmomenten vid gjutning av ornament, fönsterrenovering och plåtarbeten.

Byggnadsvårdsmagasinet – hemsida och nyhetsbrev

På www.byggnadsvardsmagasinet.se - kan ni läsa nyheter, söka hantverkare, och leta bland över 100 länkar inom området såväl internationellt som nationellt. Stiftelsen skickar också regelbundet ut ett nyhetsbrev med samlad information om vad som händer inom byggnadsvårdssektorn. Vi sammanställer nationella och internationella nyheter och reportage från tidningar, tidskrifter och myndigheter.

Följ utvecklingen med vårt nyhetsbrev Byggnadsvårdsmagasinet
Håll dig uppdaterad med vårt kostnadsfria nyhetsbrev Byggnadsvårdsmagasinet.
Det innehåller information och nyheter från **www.byggnadsvardsmagasinet.se** - ett nyhetsbrev för dig som gillar arkitektur, byggnadsvård och stadsbyggande!

*Torbjörn Lindstedt, kommunikatör
Stiftelsen Byggnadsvårdsmagasinet*

VARSEL - Museerna dokumenterar arbetslösheten

Av Christine Fredriksen, Bohusläns museum

Ett nytt dokumentations- och utställningsprojekt Varsel har under året startat som vill berätta om varsel i Sverige, om Sverige i en lågkonjunktur och om de många människor som har sagts upp från sina arbeten.

Från högkonjunktur är Sverige på väg mot en omfattande arbetslöshet; många varsel och uppsägningar har under året även gjorts i Västsverige. Bilindustrin med deras underleverantörer och pappersindustrin i Västsverige är några av de branscher som har drabbats hårt.

Våren 2009 startade projektet Varsel, där flera svenska museer samarbetar i att dokumentera vad som sker. Projektet initierades av Virserums konsthall och som deltagare i projektet finns bl a Arbetets museum i Norrköping, Stockholms läns-museum, Smålands museum, Landskrona museum, Västerbottens museum i Umeå, Piteå museum, Läns museet Varberg och Bohusläns museum i Uddevalla. Arbetet med studierna av Varsel sker också inom ramen för SAMDOK, de svenska kulturhistoriska museernas sammanslutning för samtidsinriktad insamling, dokumentation och forskning. Museerna har en viktig roll i att dokumentera vad som sker och tanken är också att genom projektet skapa en debatt – hur ser dagens arbetsmarknad ut och hur ser rätten till ett jobb ut för var och en.

Under våren och under hösten 2009 kommer varje museum att intervjua några personer från varje ort, personer som nyligen varslats eller sagts upp, eller som kommer att få lämna sina arbeten inom kort. Museerna är också intresserade av att prata med ungdomar, en grupp arbetssökande som just nu har det extra svårt att ta sig in på arbetsmarknaden. Hur ser de på sin arbetssituation och möjligheter att få arbete på hemorten och vilka tankar har de om framtiden? Under våren 2010 kommer utställningar att visas på de olika museerna med alla dessa berättelser från varslade och friställda personer från runt om i Sverige – detta blir ett av vårens mera viktiga och brännande utställningstema! I Uddevalla kommer vi att samarbeta med Arbetsförmedlingen och med de fackliga organisationerna och vi kommer att hålla en jobbmässa med debatter, film och föredrag. Den 17 april – 5 juni 2009 kommer utställningen att visas på Bohusläns museum.

Kontaktperson för projektet i Uddevalla är Christine Fredriksen och Sofi Henryson Rudvall.

Välkomna att kontakta oss om ni har synpunkter eller berättelser!

Håfreströms Bruk

Om oss

Arctic Paper Håfreströms AB är beläget i västra delen av Sverige nära sjön Vänern, ca 140 km norr om Göteborg. Bruket ligger i det lilla samhället Åsensbruk vid sjön Nedre Upperudshöljen i Melleruds kommun. Samhället är uppbyggt kring bruket och består av 600 hushåll.

Besök hemsidan för Mellerud, kommunen där bruket är beläget.

Arctic Paper Håfreströms AB producerar högkvalitativt bestruket finpapper och har under många år arbetat för att utveckla en miljövänlig produktionsprocess. Idag är bruket miljöcertifierat enligt ISO 14001 och registrerat med EMAS. Bruket är även certifierat enligt kvalitetssäkringssystemet ISO 9001.

Korta fakta

- Per Skoglund är VD
- Bruket har ca 290 anställda
- Exporterar ca 85% av sin tillverkning framför allt till Tyskland, Polen, Storbritannien och Benelux
- Icke-integrerat pappersbruk
- Producerar hög-kvalitativt bestruket grafiskt papper under varumärket Arctic
- Produktionskapacitet ca 160 000 ton/år
- Ark kapacitet ca 80 000 ton/år
- 2 pappersmaskiner som är 3 resp. 2.8 m breda

ISO, EMAS, FSC, Paper Profile

- Certifierad enligt ISO 14001 (miljöledningssystem). Cert. nr. 2000-SKM-AE-245
- Rapporterar sitt miljöarbete enligt EMAS. Reg. no. S-000243
- Alla Arctic kvaliteter är tillgängliga som FSC certifierade. Mixed sources SGS-COC 2086
- Ger aktiv support till Paper Profile

Arctic Paper Håfreströms AB

SE-464 82 Åsensbruk - Sweden

Phone +46 770 110 120

Fax +46 530 365 03

info-hafrestrom@arcticpaper.com

Miljö

Arctic Paper Håfreströms AB är beläget i ett naturskönt område nära flera sjöar och Dalslands kanal. Dessa sjöar ligger uppströms från sjön Vänern, Europas tredje största sjö och Sveriges största vatten reservoar. Det är därför mycket viktigt att skydda och bevara den omkringliggande miljön. Det gör vi genom att utveckla miljövänliga produktionsprocesser som inte påverkar närmiljön. Arctic Paper Håfreströms AB arbetar långsiktigt med att ständigt förbättra sin produktionsprocess och för att minska utsläppen till luft och vatten. Under de senaste åren har de viktigaste investeringarna, ur miljösynpunkt, varit den nya biologiska reningsanläggningen för avloppsvatten, en ny rejekthantering för rejekt från pappersmaskinerna och en ny oljeeldad panna.

Forest Stewardship Council (FSC)

Samtliga Arctic standardprodukter från Arctic Paper Håfreström är FSC certifierade.

EMAS & 14001

Arctic Paper arbetar långsiktigt för att bevara brukens omkringliggande miljö. Därför är Arctic Paper Håfreström certifierat enligt ISO 14001 och redovisar sitt miljöarbete enligt EMAS.

ISO 9001

För att säkerställa vår produktionsprocess och höga kvalitet är bruket även certifierat enligt ISO 9001.

Paper Profile

Arctic Paper stödjer aktivt Paper Profile. Det är en frivillig miljödeklaration som är utvecklad stöds av ledande massa- och papperstillverkare.

Historia

Arctic Paper Håfreströms AB grundades 1880 i Häverud på initiativ av Alexander Theodor Halling. I början tillverkades mekanisk massa vid bruket. År 1891 byggdes den första pappersmaskinen. År 1908 började massa och papperstillverkning i Åsensbruk. Bruket fick så småningom fyra pappersmaskiner. Kronan i Arctic Paper logotypen härstammar från den tid vid sekelskiftet då kungahuset ägde aktier i bolaget.

År 1952 byggdes PM 2 om för att möta ökade kvalitetskrav från tryckerier, förläggare och reklambyråer. En av produkterna kallades Arctic, ett av de första träfria, bestruckna finpapperen i Europa. I mitten av 1970-talet byggdes PM 6, som på sin tid var en av de största maskinerna i sitt slag. I och med denna investering tillverkade bruket enbart fullbestruket finpapper på de två pappersmaskinerna, PM 2 och PM 6. 1967 såldes bruket till Klippans Finpappersbruk AB. 1976 köpte Södra Skogsägarna Klippans Finpappersbruk AB, inklusive bruket, och i mars 1983 köpte Munkedals AB, Håfreströms AB från Södra Skogsägarna. Trebruk AB grundades därefter 1990. Alla tillgångar från Munkedals AB, inklusive Håfreströms AB och Munkedals Skog AB, fördes över till Trebruk AB. 1993 blev det polska pappersbruket Kostrzyn S.A. medlem av Trebruk AB. I början av 2003 bytte gruppen namn till Arctic Paper.

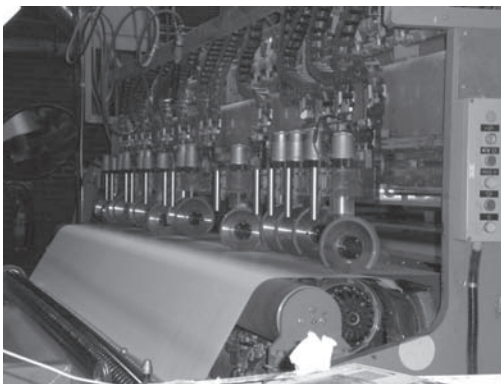
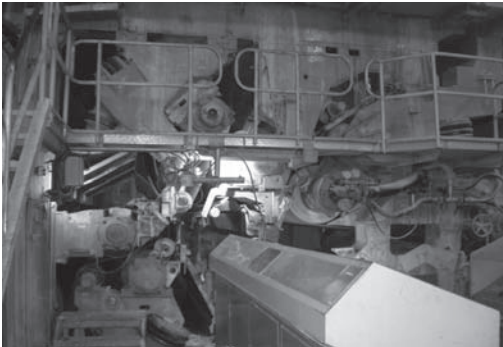
Teknik

Arctic Paper Håfreströms AB producerar bestruket grafiskt papper och är ett så kallat ointegrerat pappersbruk, vilket betyder att vi köper all pappersmassa till vår produktion externt. Detta innebär att vi alltid är flexibla i vårt inköpsförfarande och alltid kan köpa de mest miljövänliga och för oss bästa råvarorna. Råvaror vid papperstillverkning är pappersmassa, krita, lera, vatten, stärkelse samt vissa kemikalier. Vårt miljöarbete bygger på en helhetssyn där hela kedjan från produktion av råvaror till utskeppning av våra produkter beaktas. Vi är certifierade enligt ISO 14001 och redovisar vårt miljöarbete enligt EMAS.

Vi är väl rustade för dagens och framtidens krav. Våra produkter tillverkas i en modern och kvalitetssäkrad anläggning. De uppfyller kundernas högt ställda förväntningar.

Under flera år har investeringar gjorts för att säkerställa att företaget, vad gäller produktionsteknik och miljö, ligger i framkant av utvecklingen. Under de senaste åren har detta arbete accentuerats samtidigt som omfattande effektivitets- och organisationsförbättringar gjorts.

Arctic Paper Håfreströms AB har två pappersmaskiner vilka är 3,8 m respektive 2,8 meter breda och en efterbearbetning med 4 arkmaskiner. Brukets årskapacitet är ca 160.000 årston, varav ca 70.000 årston kan arkas.

Kokeribyggnaden med anslutande byggnadskroppar.

Före detta kokeribyggnaden, Håfreströms bruk, Åsen 1:161

Mitt i samhället, vid en vik av Upperudshöljen, ligger Håfreströms bruk. Bebyggelsen på bruket har genomgått stora förändringar under åren och dess äldsta bevarade delar är från 1920-talet. Delar av sulfittfabriken finns kvar relativt intakta, till exempel kokeribyggnaden. Den är uppförd i tegel i en för tiden typisk stil, med enkla, omsorgsfullt genomarbetade detaljer. En hög del av byggnaden har stående fönsterband, medan de lägre delarna har småspröjsade fönster med engelskt röda bågar.

Byggnadens kulturhistoriska värde motiveras av dess omsorgsfullt utformade och relativt välbevarade exteriör, med exempelvis tympanonfält på gavlarna. Den är ett fint exempel på 20-talets industriarkitektur, som bidrar till bruksbebyggelsens läsbarhet och förståelsen av dess utveckling. Byggnaden har såväl arkitektoniska som socialhistoriska värden. Delar av bruket ingår i det område kring Dalslands kanal som är av riksintresse för kulturmiljövården.

IHV besökte Göteborgs Kex AB i Kungälv, den 12 mars 2009

Efter historievandringen med Nils Zandhers, som var mycket givande, vandrade vi vidare till Göteborgs Kex. Vi blev väl mottagna och fick information och filmföreläsning av Ole Blomholt, som arbetade på den tekniska avdelningen.

Vi såg en dokumentärfilm från 1921 som visade att de använde riktiga råvaror, t ex kvinnan som sitter och mjölkar kon. Häst och vagn kom med mjölsäckar och kvinnorna som arbetade i fabriken, tog manuellt varje plåt till bakugnen. Och så förmannen, han var den ende som hade förtroendet att ”dutta i” lite smaksättning i degen. 1936 visade man i reklamen att ”elektriskt bak ger bästa smak.” 1956 kom ny förpackningsteknik.

Efter informationsmötet blev vi väl inpackade i skyddsplast och mössor, innan vi fick gå in i fabriken och se produktionen i gång.

De första industrierna i Kungälv var glasbruket (1876) och Kexfabriken 1888. Den har alltid legat i Kungälv, mitt i staden och vid Nordre Älv. Med tiden har fabriken kommit att ligga allt mer centralt i Kungälv då bebyggelsen vuxit upp runtomkring. Även i Örebro bakades det kex tidigt, men 1967 blev det helägt dotterbolag till Göteborgs Kex och 1975 övergavs namnet Örebro Kex helt.

Göteborgs Kex ligger i ett fritt och öppet läge, vilket är idealiskt för en livsmedelsindustri. Den har låg yttre bullernivå och en angenäm doft av nybakat ökar naturligtvis charmen i det lilla Kungälv.

Det är den största privata arbetsplatsen i Kungälv med ca 450 medarbetare. Tvåskift och nattskift i produktionen. De flesta som arbetar i Kexfabriken är kvinnor (80%). Närheten till arbetet har varit en klar fördel. De som bor i Kungälv, kan ju lätt cykla till sin arbetsplats. Timpengen ligger på 110-120 kr/timma. Många har varit anställda 25 år eller mer. Lunchrummet har hög status. Där serveras stans bästa mat, enligt Ole.

På de 17 produktionslinjer som finns i fabriken, produceras c:a 100 ton per dygn. Maskinparken är rätt gammal, många maskiner är från 1940-talet, en del från 1980-talet, vissa från 1990. Men även de gamla maskinerna fungerar bra.

Hur bakar man då kex? Ungefär på samma vis som när man bakar bröd. I de flesta fall börjar man med att blanda en deg som sedan kavlas ut och skärs till rätt form innan kexen slutligen gräddas i ugnen. Wafers däremot, bakas på samma sätt som våfflor. En smet hålls mellan två järn som värms upp och gräddar kexen samt ger önskat kexmönster.

En del undrar varför det heter Göteborgs Kex AB när det ligger i Kungälv. Svaret på den frågan är att företaget grundades i Göteborg och då var det inte bestämt var fabriken skulle ligga. En annan orsak kan vara att det ur marknadsföringssynpunkt lät bättre med Göteborgs Kex, då Kungälv vid den här tiden var en relativt liten och okänd ort.

Ballerina-kexet toppar försäljningslistan följd av Brago på andra plats. Bland smörgåskexen är det klassikern Smörgåsrån som är populärast. Ordet kex kommer ursprungligen från det engelska ordet cakes (kakor). Men från början anses engelskans cake ha lånats från det fornordiska ordet kaka.

Mariekek (Guld Marie) är en trotjänare och har varit med sedan starten 1888. Namnet har sitt ursprung från det engelska kungahuset genom en 1874 ingift rysk storfurstinna som hette Maria Alexandrovna.

Ballerina började säljas 1963 och blev genast en framgång. Ca 300 miljoner Ballerinakex bakas årligen och mer än 2000 Ballerinakex/minut lämnar linjen vid produktion. Andra populära sorter är Singoalla, Smörgåsrån, Brago och så Kung Oscars pepparkakor. På den gamla goda tiden fanns ofta kungligheter som namn på kex.

Sortimentet har funnits så länge, att de blivit en del av folkhemmet, en klassiker som har stått sig genom alla trender och förändringar i omvärlden. Fabriken är okänslig för konjunktursvängningar, för när folk har dåligt ställt blir det färre bakelser, men desto fler kex.

Sortimentet har funnits så länge, att de blivit en del av folkhemmet, en klassiker som har stått sig genom alla trender och förändringar i omvärlden. Fabriken är okänslig för konjunktursvängningar, för när folk har dåligt ställt blir det färre bakelser, men desto fler kex.

Men även om de söta kexen är storsäljare, så skall vi inte glömma de kex som kombineras i modern tid med ost. Kexserien Göteborgs Utvalda är framtagen för att passa den nya

smak kombinationer. Serien är frukten av ett smakrikt samarbete med Jenny Svensson, Hugo Ericson, Saluhallen, Göteborg. Jenny blev Svensk Ostmästarinna 2006 och 7:a i VM 2007. Här har vi Havssaltade kex, Salinas, Lätta Dinkelkex och Fina Rågkex i sortimentet som passar framför allt till ost.

Liksom de flesta av dagens företag har fabriken genomgått olika förändringar i form av ägarbyte och rationalisering. Sedan 1994 ingår Göteborgs Kex i norska Orkla-koncernen (ca 35 000 anställda) där även andra välkända svenska företag återfinns som t ex Procor-dia Food, Abba Seafood, OLE och Sapa.

Göteborgs Kex leder ett eget verksamhetsområde i koncernen tillsammans med norska Saetre och finska Kantolan. De finska och norska fabrikerna är nedlagda och sedan år 2000 är all produktion samlad i Kungälv, men kakor och kex produceras naturligtvis både till Norge och Finland. Dessa har sin "egen" design.

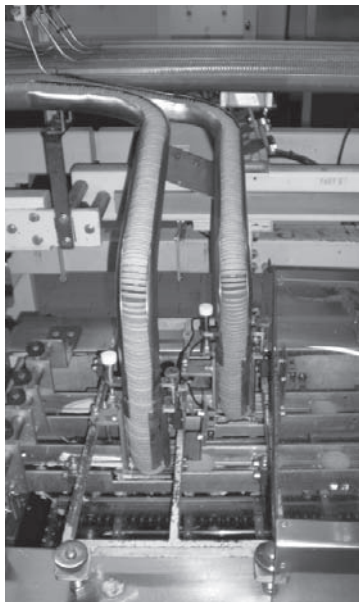
Den största exportmarknaden är till IKEA.

Många är de skolbarn som avslutat skolresan på Kexfabriken för att köpa "bräck". Idag går spillet till djurfoder, närmare bestämt 2 000 ton per år. Den populära "baddaren" kan endast köpas i bräckbutiken. Den är efterfrågad och drar mängder av folk.

När vi lämnade Kexfabriken fick vi en fin present i form av en presentkartong innehållande ett urval av de mest populära kexen. Återigen hade vi haft en givande utflykt med IHV, som vanligt både intressant, lärorik och rolig.

Tack för en givande dag!

Vivan Svensson

Källor: Guidad tur av Ole Blomholt, informationsbroschyr samt [www. Göteborgs Kex AB](http://www.goteborgskex.se)

En handels- och industrimiljö i Västsverige Flötemarksprojektet vid Kynnefjäll

av

Christina Dalhede

En natt vid Bullaresjön heter ett välkänt verk av Emilie Flygare-Carlén från 1847. Om det var från den Södra Bullaresjön i Bohuslän eller den Norra, som författarinnan hämtat stoff till sin skildring, framgår inte klart. Men en sak är säker. Den som färdas norrut längs den västra stranden av Södra Bullaresjön, möts av ett fagert landskap. Det dröjer inte länge förrän landsvägen tar av åt höger ner till bron, som leder över en del av Södra Bullaresjön. Efter en uppförslbacke och ett nytt vägskal, finns chansen att följa landsvägens vänstersväng mot norr och bron över de mäktiga fallen vid Sundshult i Naverstads socken. Kynneälv kastar sig här utför berget på sin väg från Kornsjöarna till Bullaresjöarna. Här har det tidigt legat kvarn och såg. På familjen Ehrnsts tid på Sundshult startades tegelbruk, garveri, färgeri, vadmalsstamp, benstamp och snickeriverkstad. En kortare tid drevs även brännvinsbränneri. Omkring fem kilometer längre bort utefter landsvägen, står vägskylden: Flötemarken 5 (kilometer). Den vägen är smal. En grusväg leder nu vidare till Stampebron över Kynneälv vid Stampehällarna, där det en gång fanns en vadmalsstamp. Det är vackert här. Vägen längs älven för oss närmare Flötemarkens Gård. En gård med anor och ett gårdsmuseum.

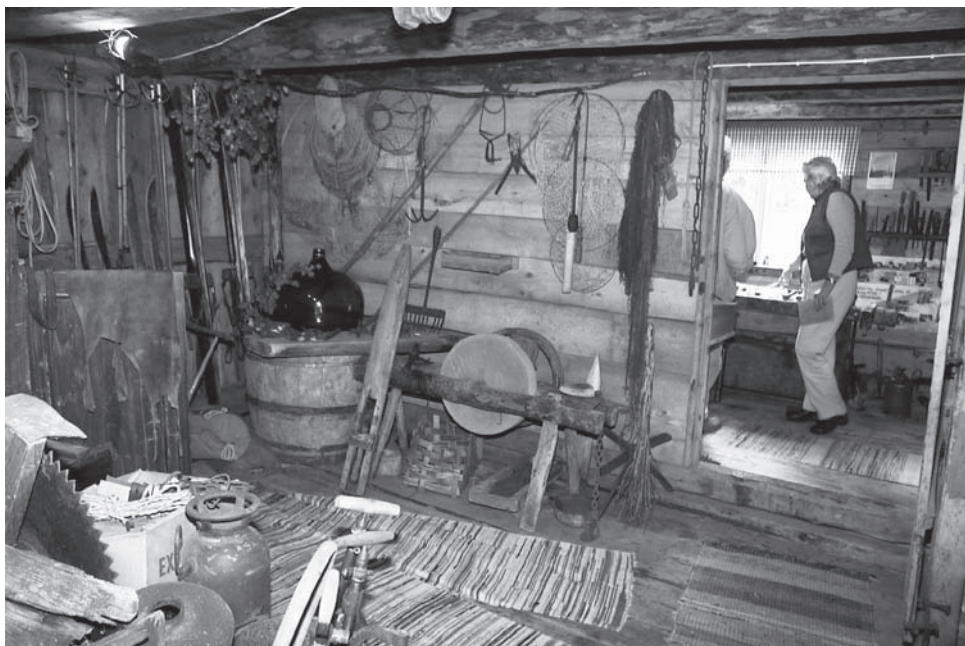

Framför Flötemarkens Gårdsmuseum 2001.

*Museiintendenten och Johan Petter Andersson-ättlingen Eoy Flötemark,
omgiven av sin far Evert Johanssons bröder, Ernst Johansson till vänster och
Allan Dalhede till höger. Maken Göran Flötemark längst till vänster.*

Foto: Christina Dalhede, Göteborg.

Det var till Flötemarken, som den dalslandsbördige Johan Petter Andersson och hans hustru, bohuslänskan Albertina Johansdotter, flyttade på 1870-talet. Makarna hade tidigare arrenderat Rörane vid Sundshult. De hade köpt Flötemarken, flyttat dit tillsammans med sina fyra barn och sedan fått lika många till på Flötemarken. Familjen deltog i bygdens liv och blev något av entreprenörer i området (se artikeln av Allan och Christina Dalhede, *Från Färgelanda till Flötemarken vid Kynnefjäll. 1800-talsmigration, familjebakgrund och samhällsengagemang*, i *Hembygden* 2009, s.41-83). Med tiden växte småindustriella näringar fram i familjekretsen på Flötemarken. I familjens verksamhet ingick jordbruk och fiske, skogsbruk och sågverksrörelse med finsnickeri, smide och försök till gruvbrytning i fältspatsgruvan på gårdens marker, i kombination med lastbilstransporter, lanthandelsdrift och sömnadsarbeten. Yngste sonen, Oscar Johansson och hans hustru Augusta Axelsdotter övertog gården 1914. De själva och deras åtta barn kom att delta i olika delar av rörelsen under mellankrigstiden. Från deras tid finns räkenskapsböcker bevarade, som gör det möjligt att karlägga sågverket och lanthandeln med dess olika varuslag, kvantiteter och kvaliteter, kundrelationer och kontaktnät till olika geografiska områden. Sågverket låg vid Flötemarksfallet i Kynneälv, omkring en kilometer öster om gården.

*Interiör från magasinets museidel. Foton: Allan Dalhede, Göteborg.
Inblick mot snickarboden. Kapsågen till vänster och slipstenen.*

*Interiörer från magasinets museidel. Foton: Allan Dalhede, Göteborg.
Cirkelsågen på väggen i hörnet. Ernst Johansson betraktar redskapen i snickarboden.*

En vilja och förmåga att bevara föremål från äldre tid har det alltid funnits inom Flötemarksfamiljens olika generationer. Johan Petters och Albertinas sonsondotter, nuvarande ägaren av Flötemarken, har visat sig ha både kraft och tålamod, att av de föremål som finns, bygga upp ett gårdsmuseum, som från 2005 står öppet för allmänheten (maj-sept). Flötemarkens Gårdsmuseum, med dess temamässigt ordnade exponater, innehåller en del av det västsvenska arvet, väl värt att stödja. I det annorlunda museet har Evy Flötemark, inom ramen för sitt Flötemark-sprojekt, byggt upp olika miljöer. När besökarna går uppför den nybyggda trappan på utsidan av huset, kommer de in på vindsvåningen. Olika rum är där inredda. I minimiformat återspeglar de den mångsidiga verksamhet, som bedrivits på gården med början på Johan Petter Anderssons och Albertina Johansdotters tid.

I magasinet snett över vägen och i ladugården finns också situationsmiljöer inrättade med de gamla verktygen och redskapen. Från sågverket är sågklingor och andra redskap från ett spånhyvleri bevarade och en liten stensamling. Från telefondragningen finns isolatorer, telefontråd och stolpskor. Ett särskilt IKEA-rum har inretts med de möbler, som senare generationers ättlingar bevarat från 1950-talet. I magasinet görs varje år en växelutställning på varierande tema; 2008 var det bland annat skor, som använts i familjen. Längs den lilla skogsstigen bakom magasinet står skogsbodar uppställda. Tillsammans med sitt innehåll illustrerar var och en av dem skogsbrukets olika dimensioner på gården.

Nästa etapp inom Flötemarkprojektet blir att ge de bevarade föremålen från sågverket, vilket varit i familjens delägo och ägo sedan senast 1903, ett säkert utrymme i uthuset, på baksidan av magasinet. Där finns redan ett snedtak på 5x6

meter, som behöver två nya väggar, golv, fönster och dörr. Om den etappen kunde förverkligas, vilket kostar runt 40.000 kronor exklusive moms, skulle den stora cirkelsågen med sågklinga, spindel, matare, remmar, hjul, spånhyvel, rullar för inmatning av timmer och spånbänk monteras upp och placeras in där. En dörr kan då öppnas inuti magasinet, som leder ut till sågverksmiljön. Även mindre sågar och hyvelbänk finns bevarade. Den befintliga smedjan på 5x6 meter behöver också få en uppfräschning med ny brädfordring på fyra väggar och tegeltaket måste läggas om. Kostnaderna för iordningställandet av uthuset med sågverksmiljö och underhållet av smedjan beräknas uppgå till sammanlagt 70.000 kronor exklusive moms.

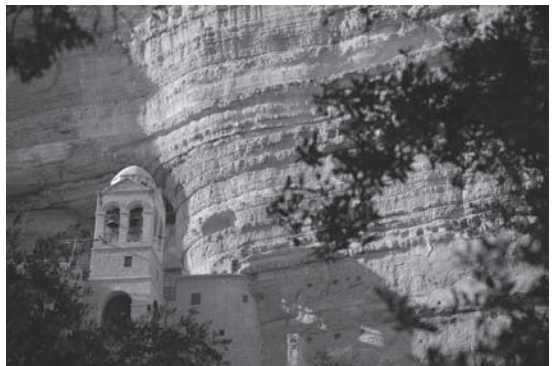
*Flötemarkssågen vid Flötemarksfallet.
Sonen i huset, senare ägaren av Flötemarken, Evert Johansson,
poserar på bilden. Fotobearbetning: Allan Dalhede, Göteborg.*

Flötemarkens Gårdsmuseum åskådliggör livet på landsbygden utifrån ett helhetsperspektiv och på ett sätt, som knappast finns på annat håll i Bohuslän. Eftersom det dessutom är fullt möjligt, som jag ser det, att genomföra en vetenskaplig undersökning av både sågverksrörelsen och lanthandelns verksamhet vid Kynnefjäll, måste de ovannämnda etappmålen framstå som särskilt angelägna, för att kunna vidmakthålla och dokumentera en del av småindustrins historia i Västsverige. En än tydligare bild av bygdens småskaliga industri och handel skulle kunna tecknas.

Kära Malin!

Jag känner att jag måste skriva till dig om Jeriko. Du har ju varit en hel del i Jonsered. Ett tag bodde du t.o.m. hos mig för att söka jobb. Som du säkert minns tog vi promenader i ett vackert naturområde. Vi gick ofta Härkeshults-, Gullringsbo-, Götebovägen och förbi Furuborg. Ibland gick vi en kortare runda; upp för en trappa i Korpås följde vi en stenig stig till Mossen, det var där vi brukade möta rådjur. Därefter kom vi fram till hållkistan som visar att det har funnits en tidig bosättning. I Götebo finns för övrigt också fornlämningar, en ensam hög och den upptrampade stigen som resulterat i en hålväg. Vidare gick vi Härkeshultsvägen nerför backen och hem. Dessa områden, som vi då hade rört oss inom, ingår i Jeriko. Jag vet inte varför detta stora skogsområde mellan Jonsered och Lerum heter så. Kanske var det för att ge utmarkerna neutrala namn och inte personnamn som man tog det ur bibeln. Det finns fler ställen med likartade namn, detta har Bengt Samuelsson berättat. Det finns en annan version som Barbro Hansson har läst i Partille tidning och historien kommer från Arne J Rydström: "Ursprunget kan ha uppstått av en tillfällig slump. En släkting till den forna ägarinnan har berättat, att en luffare som ej blev trakterad i vredesbrott utbrast: 'Måtte detta hus rämna som Jerikos murar'".

Staden Jeriko, inte långt från Jerusalem, är mycket gammal. Den intogs av israelerna genom att de tågade runt med förbunds- arken och stötte i basuner så att murarna störtade samman. Nu basunerar Partille kommun ut att de vill bli stad och Lerums kommun verkar trött på sin

gröna lunga. Vad kommer då att hända i Jeriko, detta vackra naturområde som är och har varit till sådan glädje för många bl.a. för poeten Rainer Maria Rilke. Ingen har väl haft förmågan att beskriva naturen vackrare än han. År 1904 bodde poeten från Österrike i ingenjörsvillan Furuborg hos

familjen Gibson. Han hade fört en ambulerande tillvaro genom Europa och besökt Ryssland två gånger innan han kom till Jonsered. Det har berättats att Rilke tog många och långa promenader i omgivningarna, ibland halvnaken och ibland barfota. Om kvällarna musicerade man och hade högläsning med verk av Ibsen och Almqvist. Rilke har beskrivit dessa kvällar så här:

Och vi satt tillsammans i mättad efterklang av våra promenader och med mättade minnen av furor och granar och stigar och bäckar; de sammanklingande höstfärgerna levde ännu i oss och de tunga, svarta grangrenarna och en gyllene björks spelande lätthet följde oss fort farande.

Den kända dikten "Orfeus, Eurydike, Hermes" påbörjades i Rom och avslutades i Jonsered. Här beskriver Rilke ett underjordiskt landskap som har vissa likheter med Jonsered:

Klipporna fanns där
och väsenslösa skogar. Broar över tomrum
och den stora, gråa, blinda dammen,
som hängde ovanför den fjärran bädden
liksom ett regnmoln ovanför ett landskap.
Och mellan ängar, mild och alltid tålig,
syntes den enda vägens matta remsa
som ett ändlöst tyg var lagt till blekning.

Rilke bör även ha besökt Linnekullen och sett tyg ligga till blekning, fast litteraturvetare har här en subtilare tolkning än vad jag har.

Området har inspirerat till fler dikter och här skall vi väl inte jämföra den litterära kvaliteten. Före 1902 var jonseredsborna tvungna att ta ut lysning i Landvetter. Man vandrade dit över åsen och stigen kom att kallas Lysningsstigen. Man kunde ta två vägar som sedan förenades. Den ena som troligen var äldst gick från Mossen eller Svenkebohult. Arne Rydström, som föddes i Jonsered 1901, har diktat om stigen:

Nån gång vart år

jag går
den gamla stigen
som leder till prostens gård.
Bocken och nigen
för minnenas vård.

Snällt följer stigen
minsta motståndets lag,
slingrar i gliden
med ålderns behag.

Där har hoats och visslats
när känslorna lackar,
tisslats och tasslats
bland grönskande backar.
Där har suckats och klampats
bland stenar och rötter,
den har trampats
av tusende fötter,
till leden blev skåran
som ledde till prästen,
man följde den fåran
för lysningsattesten.

För att övergå till nutid, vad är det då de bägge kommunerna vill med området Jeriko-Jonsered. Jo, de vill ha en bärkraftig stadsutveckling inom sina kommuner och då kommer det gröna Jeriko väl till pass. Enligt förslaget till en fördjupad översiktsplan som presenterades vid samrådsmötet i maj framgår att det är en samverkan med Vägverkets pågående förstudie för en tvärled mellan E 20 och riksväg 40. Skogspartiet Jeriko är bergigt och skogsklätt men här har man har tänkt att bygga 500-1000 bostäder samt arbetsplatser för 2000-3000 personer. Det aktuella området är de bägge sidorna om E4:an mellan Jonsered och Svenkebo. Kommunerna har presenterat två alternativ för motorvägsmotets placering; ett närmare centrum och ett längre bort. Jag skall inte gå in på detta i detalj. I de två förslagen gällande bostäder börjar bebyggelsen (fyra-femvåningshus enligt Sweco Architects) antingen direkt ovanför bussarnas vändplats eller ovanför Korpås. Vad arbetsplatserna består av framgår inte i detalj de kallas för verksamheter, industri och logistverksamhet.

logistverksamhet. På utredningens alternativ ABa kan man även se två höghus intill motet. Bägge alternativen har också en linbana som går ner till Västra stambanan. I konsekvensanalysen på slutet står att planförslaget kommer att ha stor påverkan på landskapsbilden oberoende av vilket läge på Jerikomotet som man väljer. Det kommer att behövas en ny viltport som ersättning till Jerikotunneln, de två fornlämn- ingarna och partier med vacker natur behöver behandlas var- samt, Bohusleden får läggas om, gränsen för riksintresset får en ny sträckning. I kommunens sammanfattning på en A4- sida nämns ordet miljö nio gånger!

C:a 25 jerikobor fick möjlighet att själva beskriva, utifrån sin vardag, vad de upplevde som unikt i sin närmiljö. Min kollega Joakim Forsemalm sammanställde och utvärderade deras arbete åt Partille kommun. Det är tyvärr svårt att utifrån vad som är unikt för den enskilde såsom ridvägar, vacker natur, vitsippsbackar, svampställen m.m. klassa ett område bevarandevärt. Jungfrulig natur finns på många ställen. Detta är sagt helt utan att nedvärdera jerikobornas egna upplevelser.

De två kommunerna vill således blåsa i sina basuner (dynamit, grävmaskiner m.m.) så att den gröna muren faller. Men hur går detta ihop med Leaderprogrammet? Varför inte bygga ett nytt mönstersamhälle i brittisk stil i Jerikoområ- det istället? Vision Jonsered som bland annat består av: Jonsereds hembygdsförening, Företagarna i Partille, Partille kommun och Göteborgs universitet söker Leadermedel (EU- pengar). Detta för att utveckla besöksnäringen och rusta upp

Jonsereds Station

Jonsereds fabriker, vandringsleder och andra delar av Jonsered. Just i dagarna blev det klart att projektet skall få 1,9 miljoner, länsstyrelsen skall bara ge sitt godkännande

Vid förfrågan visade det sig att inom gruppen för Vision Jonsered och även inom stadsbyggnadskontoret, finns det personer som önskar att det i Jeriko byggs ett mönstersamhälle som har anknytning till Jonsereds historia. Kan man hoppas på oenighet inom Partille kommun?

Stor kram

mormor

Text: Ann Lindholm

Referenser:

Arwill-Nordbladh, Elisabeth: 2005. Det äldsta Jonsered. I: Overland, Viveka & Frank, Anders (red) Jonsered - Stenåldersboplatz, bruksort, kunskapssamhälle. Bohusläns Museums Förlag. Uddevalla.

Von Reis, Mikael. 2004. Orfeus i Jonsered. Artes, Tidskrift för litteratur, konst och musik nr 4. Natur och kultur. Stockholm.

Åkesson, Berit, 1975. Kring Manereds gap. En bok om Jonsered. Partille kommuns kulturnämnd.

Tidningar och broschyrer:

Jeriko - Jonsered. En fördjupning av två översiktsplaner. Samrådshandling maj 2009. Partille kommun. Stadsbyggnadskontoret.

Partille tidning 20090520, 090910, 091008.

Om Ringhals

Ringhals är en av de största arbetsplatserna i Hallands län. Här produceras 20 procent av all el som används i Sverige.

Ringhals ligger på västkusten ca sex mil söder om Göteborg i Varbergs kommun. Kärnkraftverket är ett av få i världen som har både kokvatten- och tryckvattenreaktorer. De fyra reaktorerna producerar – under ett normalt år – el som räcker till att försörja sex städer av Göteborgs storlek. Vi bedriver också forskning och utveckling

Ringhals är en stor industri. Driften av anläggningarna är en viktig del av verksamheten, men här bedrivs också en hel del forskning och utveckling. Flera av teknikerna är specialister som hör till de främsta i världen. Vi är cirka 1500 anställda på Ringhals och omsätter drygt 5,6 miljarder kronor. Barsebäck Kraft AB är ett helägt dotterbolag till Ringhals AB, som i sin tur ägs av Vattenfall (70,4%) och E.ON (29,6%). Det är 35 år sedan den första kilowattimmen el producerades här. Med de moderniseringar som pågår just nu kommer vi att kunna köra våra anläggningar i många år till.

Produktion

Dygnet runt, näst intill året om, levererar Ringhals reaktorer el ut på det svenska kraftnätet.

Varje år producerar vi el som räcker till att försörja sex städer av Göteborgs storlek. Det motsvarar cirka 28 miljarder kWh (28 TWh) årligen. Elen tillverkas på ett säkert, miljöriktigt och ekonomiskt sätt. Sveriges elproduktion 2008 var 146 TWh, varav kärnkraften stod för 61 TWh. Ringhals producerade det året 25,2 TWh.

1 TWh motsvarar hushållsel till 200 000 hem.

Besök och kontakt

Vill du lära dig mer om el och energi, tveka inte att höra av dig för att boka ett besök eller ställa frågor om vår verksamhet. Varje år tar vi emot cirka 13 000 personer i vår besöksanläggning Infocenter.

Besöksanläggningen är öppen kl 09-15 alla helgfria vardagar. Det kostar inget att besöka oss. Har du frågor är du välkommen att kontakta Infocenter: Telefon: 020-66 20 10 inforinghals@vattenfall.com

(info Ringhals hemsida)

Vår medlem ***Repslagarbanan i Karlskrona***

Välkommen till 300 meter världsarv, stig in i repslagarbanan och du hamnar lika många hundra år bakåt i tiden som banan är lång. Banan uppfördes på 1690-talet och är i stort sett oförändrad sedan dess. Här slogs tagvirke till Svenska flottans fartyg i mer än 250 år. Verksamheten lades ner 1960 och har sedan dess varit oanvänd. Örlogsstaden Karlskrona skrevs in på UNESCO:s världsarvslista 1998 - för sin välbevarade stadsplan med stilideal från barocken, samt sina unika varvs och befästningsanläggningar.

Varvshistoriska föreningen i Karlskrona bildades 2004 och har till syfte "att verka för bevarande av varvets historia". I enlighet med denna målsättning har föreningen tagit initiativ till ett projekt att återskapa och levandegöra repslagarverksamheten.

Som besökare kan du följa de olika momenten i repslageriet. Följande tillverkningssteg demonstreras:

- häckling och spinning av garn
- rensning av garn och tjärning
- slagning av rep i kronhjul och beting

Kontaktuppgifter

e-post: info@lindholmen.org

tel: 0455-359315

Turistbyrån tel: 0455-303490

Vid repslagarbanan bedrivs även lärlingsverksamhet.